

Глиняний І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті досліджується судовий захист виборчих прав громадян у порядку адміністративного судочинства як складова механізму забезпечення реалізації конституційних політичних прав в Україні. Обґрунтовується, що виборчі спори мають особливу правову природу, оскільки виникають у сфері діяльності суб'єктів публічної адміністрації та водночас безпосередньо пов'язані з реалізацією виборчих прав як елементів народовладдя, що зумовлює складність їх галузевої кваліфікації.

Проаналізовано положення Кодексу адміністративного судочинства України та Виборчого кодексу України, які визначають процесуальні засади розгляду виборчих спорів, а також окреслено місце адміністративних судів у системі гарантій виборчих прав громадян. Наголошено, що вирішення виборчих спорів у порядку адміністративного судочинства виступає важливим інструментом забезпечення законності у виборчому процесі, проте його застосування супроводжується низкою проблем теоретичного та практичного характеру.

Встановлено, що однією з ключових проблем є складність розмежування юрисдикції та підсудності виборчих спорів, особливо у випадках, коли оскаржувані рішення або дії суб'єктів виборчого процесу здійснюються на межі виборчого процесу або поза його межами. Зазначено, що умовність розмежування між адміністративно-правовим і конституційно-правовим регулюванням виборчих відносин зумовлює наявність доктринальної невизначеності щодо правової природи виборчих спорів та механізмів їх судового захисту.

Зроблено висновок, що подальший розвиток законодавства і судової практики у сфері захисту виборчих прав має бути спрямований на вирішення як теоретичних питань розмежування конституційного та адміністративного права у виборчій сфері, так і практичних завдань удосконалення механізмів судового захисту прав громадян з метою формування більш узгодженого та передбачуваного правозастосування у діяльності адміністративних судів.

Ключові слова: виборчі права, виборчі спори, адміністративне судочинство, адміністративні суди, юрисдикція, підсудність, виборчий процес, публічне адміністрування.

Постановка проблеми. Ефективний судовий захист виборчих прав є необхідною умовою забезпечення легітимності виборчого процесу та реалізації принципу народовладдя. В Україні вирішення виборчих спорів здійснюється переважно у порядку адміністративного судочинства, однак практика їх розгляду виявляє низку проблемних аспектів.

Передусім це стосується складності визначення належної юрисдикції та підсудності виборчих спорів, особливо у випадках, коли оскаржувані рішення або дії суб'єктів виборчого процесу вчиняються на межі виборчого процесу або поза його межами. Додатковою проблемою є умовність розмежування між адміністративно-правовим і конституційно-правовим регулюванням виборчих відносин, що зумовлює доктринальну невизначеність щодо правової природи виборчих спорів і механізмів їх судового захисту. Сукуп-

ність цих обставин зумовлює необхідність наукового осмислення судового захисту виборчих прав у порядку адміністративного судочинства з урахуванням як теоретичних, так і практичних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових праць свідчить, що проблеми реалізації виборчих прав громадян та функціонування виборчого процесу в Україні переважно досліджуються у межах конституційно-правової та виборчо-правової доктрини. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і прикладних аспектів виборчого права, конституційних основ виборчого процесу, системи гарантій виборчих прав та утвердження демократичних стандартів виборів зробили такі вітчизняні науковці, як Ю. Барабаш, В. Шапова, О. Майданник, М. Савчин, О. Скрипнюк, О. Марцеляк, С. Різник, М. Афанасьєва та інші.

Окремий напрям наукових досліджень становлять роботи, присвячені адміністративно-правовому регулюванню діяльності суб'єктів публічної адміністрації, насамперед органів публічної влади та спеціалізованих колегіальних органів. У межах науки адміністративного права проблеми публічного адміністрування, адміністративних процедур, меж адміністративної дискреції та судового контролю розглядалися у працях О. Андрійко, Л. Біла-Тіунова, В. Кудрявцев, О. Костенко, О. Кузьменко, В. Ліпінський, П. Лютіков, Р. Мельник, О. Миколенко, В. Никитинський, А. Осадчий, Д. Приймаченко, І. Самощенко, А. Селіванов, С. Стеценко, С. Шахов, В. Юровська, Ц. Ямпольська та інших.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей судового захисту виборчих прав у порядку адміністративного судочинства та виявлення теоретичних і практичних проблем його здійснення.

Виклад основного матеріалу. Виборчі права громадян належать до кола основоположних політичних прав і свобод, що мають безпосереднє конституційне закріплення та визначальне значення для здійснення народного суверенітету. Реалізація цих прав відбувається у межах виборчого процесу, який характеризується складною системою публічно-правових відносин між громадянами, виборчими комісіями, органами державної влади та іншими суб'єктами виборчих правовідносин. У цьому контексті ефективність виборів залежить не лише від якості виборчого законодавства, а й від наявності дієвих механізмів контролю за діяльністю суб'єктів, наділених владними повноваженнями у виборчій сфері.

Особливе місце серед таких механізмів посідає судовий захист виборчих прав, який виступає універсальною гарантією їх реалізації та засобом відновлення порушених прав. У процесі підготовки і проведення виборів виникає значна кількість спорів, пов'язаних із рішеннями, діями або бездіяльністю виборчих комісій та інших суб'єктів виборчого процесу. Такі спори безпосередньо впливають на можливість громадян реалізувати активне і пасивне виборче право, а також на легітимність результатів виборів.

З огляду на публічно-правовий характер виборчих правовідносин, їх судовий захист в Україні здійснюється переважно в порядку адміністративного судочинства. Адміністративні суди покликані забезпечити контроль за законністю рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень у виборчому процесі, насамперед виборчих комі-

сій. Таким чином, адміністративне судочинство виступає інституційною формою реалізації принципу верховенства права у виборчій сфері та важливим елементом гарантування виборчих прав громадян.

Виборчі спори мають специфічну правову природу, оскільки поєднують у собі елементи публічного адміністрування та конституційно-правового регулювання. З одного боку, вони виникають у зв'язку з реалізацією владних управлінських повноважень виборчими комісіями, з іншого – стосуються безпосередньо здійснення конституційних політичних прав громадян. Це зумовлює необхідність особливого процесуального режиму їх розгляду, який поєднує вимоги оперативності судового втручання та забезпечення ефективного судового захисту.

У науковій літературі звертається увага на складність визначення підсудності спорів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії, що зумовлено її особливим правовим статусом та широким колом повноважень. З цього приводу М. І. Смокович обґрунтовує доцільність розмежування повноважень і діяльності ЦВК залежно від того, чи здійснюються вони у межах виборчого процесу, чи поза ним, зазначаючи, що під час виборів Комісія виступає як суб'єкт виборчого процесу, а поза межами виборчого процесу – як суб'єкт владних повноважень [1].

Водночас розмежування виборчих спорів не є суто процесуальною проблемою адміністративного судочинства, а має більш глибокий теоретико-правовий характер. У юридичній доктрині воно залишається дискусійним з огляду на умовність меж між адміністративним і конституційним правом у сфері виборчого процесу. Виборчі правовідносини одночасно пов'язані з реалізацією конституційно закріплених політичних прав і з діяльністю суб'єктів публічної адміністрації, які забезпечують організацію та проведення виборів, що ускладнює їх однозначну галузеву кваліфікацію та зумовлює потребу комплексного підходу до визначення їх правової природи.

Зазначена доктринальна невизначеність та умовність розмежування адміністративно-правового і конституційно-правового регулювання у виборчій сфері безпосередньо проявляється у практиці адміністративного судочинства. Саме під час виборчих кампаній кількість публічно-правових спорів істотно зростає, що свідчить про активне використання судового механізму захисту виборчих прав та про навантаження на адміністра-

тивні суди як інституційних гарантів законності виборчого процесу. Показовою у цьому контексті є судова практика під час проведення місцевих виборів.

Підвищена конфліктність, притаманна виборчому процесу, зумовлює особливу увагу з боку суспільства, законодавця, міжнародних інституцій та наукової спільноти до питання визначення належної юрисдикції для розгляду виборчих спорів. У зв'язку з цим одним із ключових завдань держави як суб'єкта публічного управління є формування ефективного механізму врегулювання виборчих спорів, здатного забезпечити проведення виборів відповідно до демократичних стандартів. При цьому судовий розгляд виступає найбільш результативним і дієвим способом вирішення виборчих спорів, оскільки дозволяє поєднати оперативність реагування з гарантіями процесуальної справедливості [2].

У цьому контексті саме адміністративні суди посідають центральне місце у системі судового захисту виборчих прав, оскільки здійснюють контроль за рішеннями, діями та бездіяльністю суб'єктів владних повноважень у виборчому процесі, насамперед виборчих комісій. Розгляд виборчих спорів у порядку адміністративного судочинства зумовлений їх публічно-правовою природою та зв'язком із реалізацією владно-управлінських повноважень у сфері організації та проведення виборів.

Особливістю судового захисту виборчих прав у порядку адміністративного судочинства є також поєднання індивідуального та публічного інтересу у відповідних спорах. З одного боку, предметом судового розгляду є порушене право конкретного суб'єкта виборчого процесу, з іншого – результати вирішення такого спору можуть впливати на легітимність виборчої процедури загалом та на формування органів публічної влади. У зв'язку з цим адміністративний суд у виборчих справах фактично виконує не лише правозахисну, а й стабілізаційну функцію, спрямовану на підтримання довіри суспільства до виборчого процесу.

При цьому ефективність судового захисту виборчих прав значною мірою залежить від чіткості законодавчого визначення меж судового втручання у виборчий процес. Суд не може підняти собою виборчі комісії у здійсненні їх дискреційних повноважень, однак зобов'язаний реагувати на порушення принципів законності, рівності виборчого права, вільного волевиявлення та прозорості виборчих процедур. Саме у цьому проявляється баланс між автономією виборчої адміністрації

та судовим контролем як складовою механізму публічного врядування у виборчій сфері.

Норми статей 273–274 КАС України демонструють, що законодавець розглядає виборчі спори як особливу категорію публічно-правових спорів, для яких допустимі відступи від загальних процесуальних стандартів адміністративного судочинства. Такий підхід є виправданим з огляду на часові межі виборчого процесу, однак водночас породжує ризик формалізації судового розгляду та звуження можливостей для повного і всебічного з'ясування обставин справи. Це свідчить про потребу подальшого нормативного уточнення процесуальних гарантій у виборчих спорах, зокрема щодо меж судового розсуду та стандартів доказування у справах цієї категорії [3].

У цьому зв'язку доцільним видається посилення законодавчої визначеності щодо процесуальних інструментів, які можуть застосовуватися адміністративним судом у виборчих спорах. Йдеться, зокрема, про чіткіше нормативне закріплення критеріїв оцінки доказів у справах, що розглядаються у скорочені строки, а також про визначення меж допустимого втручання суду у діяльність виборчих комісій. Відсутність таких орієнтирів може призводити до різноманітності судової практики та ускладнювати забезпечення єдності підходів до захисту виборчих прав.

Крім того, специфіка виборчих спорів обумовлює необхідність врахування не лише індивідуального інтересу заявника, а й публічного інтересу, пов'язаного з легітимністю виборчого процесу та довірою суспільства до його результатів. У цьому аспекті адміністративний суд виступає не лише як орган вирішення конкретного правового конфлікту, а й як інституційний гарант дотримання принципів законності, рівності виборчого права та справедливості виборчих процедур. Саме тому подальший розвиток законодавства про судовий захист виборчих прав має бути спрямований на формування такого процесуального механізму, який поєднував би оперативність розгляду справ із належним рівнем судового контролю за діями суб'єктів виборчого процесу.

За таких умов саме суд залишається фактично єдиним інституційним інструментом реагування на порушення виборчого законодавства, що підвищує значущість адміністративного судочинства у цій сфері. У науковій літературі справедливо зазначається, що відсутність механізмів відновлення порушених прав та інтересів учасників виборчого процесу поза межами судової системи створює істотні проблеми для забезпечення прин-

ципів справедливості та демократичності під час проведення виборів і референдумів [4].

При цьому специфіка виборчих правовідносин обумовлює необхідність застосування особливого процесуального режиму їх судового розгляду. Такий режим характеризується скороченими строками звернення до суду та ухвалення судових рішень, підвищеними вимогами до оперативності судового втручання, а також обмеженням меж судового розсуду з метою недопущення необґрунтованого втручання у виборчий процес. Це дозволяє забезпечити баланс між потребою швидкого вирішення спору та гарантіями ефективного судового захисту виборчих прав громадян.

Виборчий кодекс України закріплює обов'язковість рішень виборчих комісій та визначає їх ключову роль в організації й проведенні виборів, що об'єктивно зумовлює необхідність ефективного судового контролю за їх діяльністю як гарантії виборчих прав громадян ст. 36 Виборчого кодексу України [5]. Вирішення виборчих спорів у порядку адміністративного судочинства виступає важливим механізмом захисту таких прав, однак його застосування супроводжується низкою проблем.

По-перше, зберігається складність визначення належної підсудності виборчих спорів, особливо у випадках, коли оскаржувані рішення або дії вчиняються на межі виборчого процесу та поза його межами.

По-друге, умовність розмежування між конституційно-правовим і адміністративно-правовим регулюванням виборчих відносин зумовлює наявність теоретичних прогалин у механізмі забезпечення виборчих прав, що потребує подальшого розвитку юридичної доктрини у цьому напрямі.

По-третє, скорочені процесуальні строки та особливий режим розгляду виборчих спорів, хоча й спрямовані на оперативність судового захисту, водночас можуть обмежувати можливості для повного та всебічного з'ясування обставин справи, що ставить питання про пошук оптимального балансу між швидкістю судового реагування та якістю судового контролю.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що судовий захист виборчих прав у порядку адміністративного судочинства є ключовим елементом механізму забезпечення реальності та ефективності конституційних політичних прав громадян. Виборчі спори за своєю правовою природою поєднують у собі елементи публічного адміністрування та конституційно-правового регулювання, що зумовлює їх осо-

бливе місце у системі публічно-правових спорів і потребу у спеціальному процесуальному режимі їх розгляду.

Норми Кодексу адміністративного судочинства України та Виборчого кодексу України свідчать про прагнення законодавця забезпечити оперативність судового реагування на порушення виборчих прав, однак практика їх застосування виявляє низку проблемних аспектів. Зокрема, зберігається складність визначення належної юрисдикції та підсудності виборчих спорів, особливо у випадках, коли оскаржувані рішення або дії виборчих комісій вчиняються на межі виборчого процесу або поза його межами. Це негативно впливає на доступність судового захисту та ефективність відновлення порушених прав.

Крім того, умовність розмежування між конституційним і адміністративним правом у сфері виборчих відносин зумовлює наявність теоретичних прогалин у розумінні правової природи виборчих спорів та механізмів їх вирішення. Така ситуація актуалізує потребу подальшого розвитку юридичної доктрини у напрямі формування комплексного підходу до судового захисту виборчих прав, який би враховував як публічно-правовий характер діяльності виборчих комісій, так і конституційне значення виборчих прав як основи народовладдя.

Водночас скорочені строки та особливий процесуальний режим розгляду виборчих справ, будучи об'єктивно зумовленими часовими межами виборчого процесу, потребують подальшого нормативного уточнення з метою забезпечення належного балансу між оперативністю судового розгляду та повнотою судового контролю. Удосконалення процесуальних гарантій у виборчих спорах має бути спрямоване на підвищення якості судового захисту без створення загроз для стабільності виборчого процесу.

Таким чином, подальший розвиток законодавства та судової практики у сфері захисту виборчих прав має бути спрямований на одночасне розв'язання теоретичних питань розмежування конституційного і адміністративного права у сфері виборчих відносин та практичних проблем забезпечення ефективного судового захисту прав громадян. Усунення доктринальної невизначеності щодо галузевої належності виборчих правовідносин і механізмів їх захисту сприятиме формуванню більш узгодженого нормативного регулювання та спростить правозастосовну діяльність адміністративних судів, замість ускладнення її невирішеними суперечностями юридичної науки.

Список літератури:

1. Константи́й О. В. Особливості підсудності вимог адміністративних позовів до Центральної виборчої комісії. *DICTUM FACTUM*. 2025. № 2(18).
2. Сьох К. Механізми вирішення виборчих спорів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 192–197.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 251.
4. Кононець В. П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 161–170.
5. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7–9. Ст. 48.

Glynyany I. V. JUDICIAL PROTECTION OF ELECTORAL RIGHTS IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

The article examines the judicial protection of electoral rights in administrative proceedings as an element of the mechanism for ensuring the exercise of constitutional political rights in Ukraine. It is substantiated that electoral disputes have a specific legal nature, as they arise within the sphere of public administration and at the same time are directly connected with the realization of electoral rights as an expression of popular sovereignty, which determines the complexity of their sectoral qualification.

The provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine and the Electoral Code of Ukraine that establish the procedural framework for the consideration of electoral disputes are analyzed, and the role of administrative courts in the system of guarantees of electoral rights is outlined. It is emphasized that the settlement of electoral disputes within administrative proceedings is an important instrument for ensuring legality in the electoral process; however, its application is accompanied by a number of theoretical and practical problems.

It is established that one of the key problems concerns the delimitation of jurisdiction and venue of electoral disputes, especially in cases where the challenged decisions or actions of electoral actors are taken at the boundary of the electoral process or outside it. It is noted that the conditional nature of the distinction between administrative-law and constitutional-law regulation of electoral relations leads to doctrinal uncertainty as to the legal nature of electoral disputes and the mechanisms of their judicial protection.

It is concluded that the further development of legislation and judicial practice in the field of protection of electoral rights should be aimed at resolving both theoretical issues of delimiting constitutional and administrative law in the electoral sphere and practical tasks of improving judicial remedies for the protection of citizens' rights in order to achieve more coherent and predictable law enforcement in the activity of administrative courts.

Key words: *electoral rights, electoral disputes, administrative proceedings, administrative courts, jurisdiction, venue, electoral process, public administration.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025